

Vitrum domesticum – Staklo svakodnevice iz antičke Liburnije

Muzej antičkog stakla u Zadru

Prikaz izložbe

Krajem prošle i početkom tekuće 2025. godine u zadarskom Muzeju antičkog stakla imali smo priliku posjetiti još jednu zanimljivu izložbu – *Vitrum domesticum*. Izložbu je postavio muzejski savjetnik dr. sc. Berislav Štefanac, a otvorena je krajem studenog u sklopu obilježavanja Dana grada Zadra i blagdana sv. Krševana. Posjetom izložbi zaljubljenici u antiku dobili su priliku zaviriti u svijet rimske kuhinje uvidom u bogati stakleni materijal prikupljen na zadarskom području – a otuda i podnaslov izložbe *Staklo svakodnevice iz antičke Liburnije*. U fokusu izložbe su nešto ekskluzivniji artefakti čija je rijetkost indikator da ih je posjedovao bogatiji društveni sloj, odnosno riječ je o luksuznim predmetima rimskog kućanstva. Izložba je podijeljena na nekoliko cjelina koje se razlikuju po vrsti prikazanog posuđa, a sve je dopunjeno sažetim i edukativnim tekstovima.

Slika 1: *Primjer stolnog posuđa* (snimio J. Dukić)

Odmah na ulazu na izložbu nailazimo na recipijente svakodnevnih tekućih proizvoda, poput vrčeva, boca i amfora. Iako su amfore u početku bile korištene za transport i pohranu tekućina i drugih živežnih namirnica, s vremenom su postale dio stalnog stolnog posuđa. Razlika između osnovnih svakodnevnih posuda i posuda korištenih u formalnijim i rjeđim prigodama prvenstveno se odražava u bogatijim i složenijim dekoracijama i elegantnijem izgledu potonjih. Također, uzimajući u obzir i ritualne običaje Rimljana koji su zajedno s pokojnikom u grob prilagali i razno luksuzno stakleno posuđe, primjerice kao dar božanstvima, grobni su nam nalazi od velike koristi i važan su izvor za provenijenciju takvih luksuznijih primjeraka, koji su nedvojbeno pripadali višim slojevima društva.

Slika 2: Staklena šiljata amfora iz 1. st. (snimio J. Dukić)

U antici posude za piće izrađivale su se od metala, keramike i od stakla. Hedonizam Rimljana i njihov afinitet prema konzumaciji alkohola očekivano se odrazio u velikoj količini i raznolikosti posuđa za piće. Tako smo na izložbi mogli pronaći obične čaše, skife (grč. σκύφος; šalica za piće/čaša), kantare, kutljače (lat. *trulla*: zaimača za pretakanje tekućina), ali i modiole (mjerice) ili kratere (vrč za miješanje vode i vina) koji su bili nešto većeg obujma. Zanimljiv su i uočljiv dio antičkog stolnog repertoara i ritoni, posude koje su imale široku namjenu, od ispijanja vina do kulturnih posuda u ritualnim obredima. Nalazi nam otkrivaju da

je antička Liburnija bila područje raznovrsne i svakodnevne uporabe staklenog repertoara. Predmeti koji su ušli u postav ove izložbe pronađeni su na području antičke luke Zadra, Pakoštana, Starigrada (*Argyruntum*), Nina (*Aenona*) i datiraju se u 1. i 2. stoljeće po. Kr.

Iako su stakleni proizvodi krhki i ne odlikuju se čvrstoćom, u usporedbi s keramičkim ili metalnim predmetima bili su znatno jeftiniji i time su vrlo brzo kod Rimljana stekli primat i na tržištu i u svakodnevnoj uporabi. Stakleno se posuđe koristilo za izradu ne samo predmeta namijenjenih direktnoj konzumaciji, već i sekundarnih staklenih predmeta poput lijevaka, sifona, kapaljki ili askosa (vrčića). Uporaba tih utilitarnih proizvoda nadmašila je osnovnu, primarno kuhinjsku upotrebu, i proširila se i na medicinu i kozmetiku. I one su našle svoju poveznicu sa svijetom pokojnika, ne nužno kao prilog u grobovima, već su služile u libaciji, kod žrtva ljevanica ili pak u pomazanju mrtvih.

Slika 3: Čaše, zdjelice i tanjuri iz 1. i 2. st. po. Kr. (snimio J. Dukić)

Također, nailazimo na stolno stakleno posuđe, prvenstveno na tanjure i zdjele. Stolno je i kuhinjsko posuđe Rimskoga Carstva protokom vremena, od samih početaka pa sve do kasne antike, bilo izloženo brojnim promjenama i u materijalu od kojeg se izrađivalo i u veličini posuda. Tako su Rimljani s vremenom prednost počeli davati staklenim predmetima pred keramičkima, a i dimenzije posuda postajale su sve veće. Posljedica je to otkrića i razvoja tehnike puhanja stakla u 1.

st. po. Kr. koje je pojeftinilo proizvodni proces i omogućilo brže, lakše oblikovanje staklenih predmeta puhanjem u najrazličitije oblike, te unaprijedilo tehniku lijevanja u kalupe, izumom puhanja u kalupe najrazličitijih oblika. Puhanje je omogućilo dobivanje posuda prozirnijih, tanjih stijenki te raznolikijih formi, čime se stakleno posuđe počelo preferirati prilikom prezentacije hrane i pića. Tako na jednom od popratnih tekstova u muzeju možemo pročitati i Senekin citat u kojem kaže da: *poma per vitrum aspicientibus multo maiora sunt* tj. „jabuke gledane kroz staklo izgledaju mnogo veće nego što uistinu jesu” (*Quest. Nat.* 1, 3, 9). Razni primjerci zdjelica i tanjura iz liburnskih nekropola dokaz su raznolikosti takvog posuđa i na području Liburnije. Također, aludiraju na funkciju koju su obavljali u pogrebnim običajima, ne samo grobnog priloga nego i prilaganja hrane na gozbama u čast pokojnika.

Slika 4: Krater iz 1. st. po. Kr. (snimio J. Dukić)

Nadalje, na izložbi smo mogli vidjeti kvadratične i cilindrične recipijente. Iako su takvi recipijenti prvotno služili u transportu tekućina, lijekova ili kozmetike, kasnije su mogli poslužiti i kao stolno posuđe, što svjedoči o njihovoj prenamjeni i reciklaži staklenih predmeta. Zbog toga bi se među vrčevima i amforama nalazile i četverokutne staklenke u kojima se konzervirala hrana ili izdvajala zimnica. Posjetitelji su se tako upoznali i s brojnim informacijama o rimskoj kuhinji – jelima i pićima te antičkim receptima koji su se koristili u svojim kućanstvima.

Slika 5: Zbirka posuda (snimio J. Dukić)

Izložba *Vitrum domesticum – Staklo svakodnevice iz antičke Liburnije* u jednom malenom, intimnom postavu, koji obuhvaća samo jednu prostoriju muzeja, daje kvalitetan uvid u ostavštinu staklenih proizvoda na liburnskom području. Lako je uočiti raznolikost oblika, ali i bogatstvo dizajna posuda. Tako na jednom mjestu možemo vidjeti jednostavne stilizirane posude, praktički bez ijednog ukrasa, ali i one na kojima je primjetan duži i detaljniji proces ukrašavanja. Stakleni nam nalazi predstavljaju svakodnevnicu antike, jasno osvjetljavajući način života i običaje starih Liburna, od njihove kuhinje, razvoja modnih tendencija sve do trgovine i distribucije staklenih proizvoda i njihovih sadržaja. Izložba nam osim pažljivo odabranih luksuznih predmeta nudi i usputne informacije o povijesnom kontekstu uporabe i važnosti istih. Nadasve impresivno je vidjeti toliku količinu luksuznih predmeta koji su se već početkom nove ere mogli pronaći na području Liburnije.

Jakov Dukić